

УДК 336: 330.341

Оперенко С.Г., здобувач відділу макроекономіки
та державного управління

Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАПРЯМИ ПОДАТКОВОГО ВПЛИВУ НА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Оперенко С.Г. Передумови та напрями податкового впливу на стимулювання економічного зростання. Наведено чинники економічного зростання, що пов'язані із його забезпеченням з боку держави (державна політика у відповідних галузях, законодавча база, державні витрати), а також чинники суспільного виробництва (ресурси, капітал, науково-технічний прогрес; сукупний попит), вплив яких постійно змінюються і вимірюється різними показниками. Показана залежність ефективності відтворення ресурсів як складова економічного зростання, що ґрунтується на ефективності виробництва, а зниження якого потребує збільшення ресурсів накопичення, що може обмежити споживання і можливості підвищення рівня добробуту. Встановлено, що державне стимулювання економічного зростання передбачає цілеспрямований процес регуляторної діяльності держави із застосуванням інструментів, відповідно до обраної макроекономічної моделі в цілях досягнення сталого розвитку національної економіки. Розкриті теоретичні моделі економічного зростання та сформульовано, що одним із напрямів стимулюванню економічного зростання виступає податкова політика, в основу якої закладено три базові концепції, спрямовані на перспективний розвиток національної податкової системи. Розкриті основні тенденції, які її характеризують податкову систему та проблеми реалізації ефективної стратегії податкової політики. Обґрунтовано основні напрями економічного стимулювання засобами податкового впливу.

Ключові слова: податковий вплив, політика, стимулювання, економічне зростання.

Оперенко С.Г. Предпосылки и направления налогового воздействия на стимулирование экономического роста. Приведены факторы экономического роста, связанные с его обеспечением со стороны государства (государственная политика в соответствующих отраслях, законодательная база, государственные расходы), а также факторы общественного производства (ресурсы, капитал, научно-технический прогресс; совокупный спрос), влияние которых постоянно меняются и измеряется различными показателями. Показана зависимость эффективности воспроизводства ресурсов как составляющая экономического роста, основанной на эффективности производства, а снижение которого требует увеличения ресурсов накопления, может ограничить потребление и возможности повышения уровня благосостояния. Установлено, что государственное стимулирование экономического роста предполагает целенаправленный процесс регуляторной деятельности государства с применением инструментов, в соответствии с выбранной макроэкономической модели в целях достижения устойчивого развития национальной экономики. Раскрыты теоретические модели экономического роста и сформулировано, что одним из направлений стимулированию экономического роста выступает налоговая политика, в основу которой заложены три базовые концепции, направленные на перспективное развитие национальной налоговой системы. Раскрыты основные тенденции, ее характеризует налоговую систему и проблемы реализации эффективной стратегии налоговой политики. Обоснованно основе направлениям экономического стимулирования средствами налогового воздействия.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, эластичность налогов, валовой внутренний продукт, стимулирования, экономический рост.

Operenko S.G. Preconditions and directions of tax influence on stimulation of economic growth. The directions of ensuring the competitiveness of the national economy and trends characterizing the emerging limitations of its sustainable growth on an innovation-investment basis are revealed, which is associated with threats due to the insufficiency of not only intellectual, but also fixed capital. The factors of economic growth associated with its provision by the state (state policy in relevant sectors, the legislative framework, government spending), as well as social production factors (resources, capital, scientific and technological progress; aggregate demand), whose influence is constantly changing and measured by various indicators. The dependence of the efficiency of the reproduction of resources as a component of economic growth based on production efficiency is shown, and the reduction of which requires an increase in the resources of accumulation can limit consumption and the possibility of increasing the level of welfare. State regulation of the economy, in addition to the inherent functions of the institutional and legal support for the effective functioning of the national economy, increased competitiveness and economic security, should also help stimulate economic growth, which are to some extent reflected in tax policy. The formation and implementation of mechanisms for state regulation of economic growth, associated primarily with the factors and forms of expanded reproduction, should be harmonized with the state economic policy for growth and improvement of the means of production and their productivity. It has been established that government stimulation of economic growth involves a targeted process of state regulatory activity using tools in accordance with the chosen macroeconomic model in order to achieve sustainable development of the national economy. Theoretical models of economic growth are revealed and it is stated that one of the areas to stimulate economic growth is tax policy, which is based on three basic concepts aimed at the future development of the national tax system. The main trends are revealed, it is characterized by the tax system and the problems of implementing an effective tax policy strategy. Reasonably based on the directions of economic incentives by means of tax impact.

Key words: tax burden, elasticity of taxes, gross domestic product, stimulation, economic growth.

Постановка проблеми. Стимулювання економічного зростання на макrorівні передбачає збільшення ВВП та його складових, в першу чергу, за рахунок внутрішніх резервів і ресурсів відповідних умов господарювання та реалізацією механізмів державного регулювання, наприклад податкової політики, яка здатна стримувати чи стимулювати економічного зростання.

Державне регулювання економіки окрім обов'язково властивих функцій щодо інституціонально-правового забезпечення ефективного функціонування національної економіки, підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки, також має сприяти стимулюванню економічного зростання,

які в тій чи іншій мірі відбиваються в податковій політиці. Формування та реалізація механізмів державного регулювання економічного зростання, пов'язані перш за все з чинниками та формами розширеного відтворення, повинні бути гармонізовані із економічною політикою держави для зростання і вдосконаленню засобів виробництва і їх продуктивності.

Аналіз ефективності відтворення ресурсів як складова економічного зростання ґрунтується на ефективності виробництва, яка в загальному виді являється економічною категорією, а зниження якого потребує збільшення ресурсів накопичення, що може обмежити споживання і можливості під-

вищення рівня добробуту. Для досягнення стійких темпів економічного зростання в різні періоди розвиненими країнами застосовувались такі заходи як: прискорення науково-технічного прогресу; збільшення соціальних витрат (витрати на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення); покращення інвестиційного клімату; перебудова податкової системи.

Окрім зазначених напрямів, що стимулює економічне зростання, підтримання конкурентоспроможності виступає одним із напрямів державної політики, яка орієнтована на розвиток науково-технічного потенціалу та інновацій як елементів довгострокового розвитку національної економіки та сприяння національній безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічного розвитку та впливу різних чинників на економічне зростання проводили як вітчизняні, так і закордонні вчені: Геєць В., Харрод Р. Хансен Э. Робинсон Дж., Ромер та ін.. Дослідженням теоретичних аспектів впливу податкового регулювання на економічне зростання присвячені праці таких вчених як Рускіна О.В., Сідельникова Л.П., Дзівінська Ю.О., Ярема Б.П. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми передбачає дослідження концепцій, спрямовані на перспективний розвиток національної податкової системи для стимулювання економічного зростання.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування напрямів стимулювання економічного зростання засобами податкового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна податкова система перебуває на такому етапі свого розвитку, який характеризується лібералізацією податкової політики. Така тенденція спричинена жорсткою економічною і, як наслідок, податковою конкуренцією між країнами світу, яка відбувається в сучасних умовах інтеграції та глобалізації економіки. Напрямок на лібералізацію податкової політики обраний майже всіма розвиненими країнами, і прагнення України приєднатися до європейської спільноти зобов'язує нашу державу адаптувати податкове законодавство до вимог ЄС.

Конкурентоспроможність у ХХ столітті ґрунтувалась на ресурсних перевагах, проте в умовах мобільності чинників виробництва та глобалізації, конкурентоспроможність досягається за рахунок технологічних переваг. Залежність чинників виробництва виявляється у можливості за рахунок, наприклад, збільшення інвестицій у всі галузі та сфери національної економіки підвищувати конкурентоспроможність на основі таких чинників, як: інтелектуальний капітал (кваліфіковані спеціалісти); інноваційна виробнича інфраструктура (технопарки, інкубатори) тощо.

Як засвідчує статистика в загальному обсязі інвестиції в освіту як складової інтелектуального капіталу складають 0,73% у 2018 році [10].

Як показує світова тенденція, то в розвинених країнах відбувається зростання інвестування в освіту від 8% до 20% в загальному обсязі фінансування. Згідно із звіту Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), середній показник

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2015-2018 рік

	2015	2016	2017	2018
Усього (млн. грн.)	251154	326164	412813	526342
Сільське, лісове та рибне господарство	27900	45042,4	57804,7	65901,1
Промисловість	84168	108635	136490	179718
Будівництво	40931,5	40933,3	50640,4	51902,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16278	24737,7	35702,2	44920,5
Тимчасове розміщування й організація харчування	970	1438,1	1591,4	1903,6
Інформація та телекомунікації	21848,4	15619,8	17038,1	28644,4
Фінансова та страхова діяльність	6223,7	7620,7	7950,7	10763,8
Операції з нерухомим майном	8797,6	17248,3	15865,3	21264,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	3805,3	5359	7613,3	9029,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5677,4	9140,1	11308	9004,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	12547,5	19104,2	30366,5	40883,5
Освіта	1176,4	1827,3	3256,9	3849,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1550,2	3317,1	6380,7	7243,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	921,4	795,6	1471,5	3317,6
Надання інших видів послуг	206,5	270,8	476,2	397

Джерело: [10]

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за 2018 рік [10]

витрати на освіту складає 12,9 %, але значно розрізняються між країнами: від 21,6% к Новій Зеландії, 13,6 % для Сполучених Штатів і 12,2 відсотка для Сполученого Королівства до 8% в Італії.

Відповідно до зазначених вище ресурсних та технологічних переваг, розвинені країни вибудовують таку державну політику, яка була б орієнтована на диверсифікацію економіки та розвиток високотехнологічних виробництв, що не можливо без інвестування в інтелектуальний капітал, що визначається взаємозв'язком із економічним зростанням через можливість збільшення отриманих доходів та наповнення бюджету для виконання соціальних зобов'язань державою.

Проявом державної політики у стимулюванні інвестиційної діяльності є формування механізму залучення інвестицій, оскільки не значне зростання, а в деяких галузях і зменшення інвестицій, перешкоджає подальшому економічному зростанню через високу зношеність основних фондів, який у 2016 році складав 58,1 %, а по галузям промисловості ступінь зносу більше 70% [10].

Зазначені тенденції характеризують виникаючі обмеження стійкого росту національної економіки на інноваційно-інвестиційній основі, що пов'язано із загрозами через недостатність не тільки інтелектуального, а і основного капіталу. В умовах євроінтеграції ключовим виступає розвиток науково-технічної і зовнішньоекономічної політики, спрямованої на подолання ресурсної орієнтації економіки.

Застосування розвиненими країнами диверсифікації структури народного господарства на інноваційній та ефективній інституціональній основі дозволяє посилити вплив інвестицій у довгострокове економічне зростання. Тому в цьому процесі

важливе місце відводиться державі в регулюванні стійкого економічного зростання, оскільки напряму пов'язано із ефективністю регуляторної політики в короткостроковому періоді та стратегією розвитку. Проте окрім ефективної інвестиційного забезпечення з боку держави важливо відмітити і інші чинник, що впливають на економічну динаміку та потребують відповідного застосування заходів державного регулювання.

Основними чинниками економічного зростання виступають чинники, що пов'язані із його забезпеченням з боку держави (державна політика у відповідних галузях, законодавча база, державні витрати), а також чинники суспільного виробництва (ресурси, капітал, науково-технічний прогрес; сукупний попит), вплив яких постійно змінюються і вимірюється різними показниками (таблиця 2).

Наведені чинники впливу на економічне зростання, обумовлюють використання різних напрямів політики державного регулювання, оскільки ринковий механізм не в змозі в повній мірі впливати на ринкові провали, що пов'язано, наприклад, із екологічними наслідками господарської діяльності. Державне стимулювання економічного зростання передбачає цілеспрямований процес регуляторної діяльності держави із застосуванням інструментів, відповідно до обраної макроекономічної моделі в цілях досягнення сталого розвитку національної економіки.

Дослідження теоретичних моделей економічного зростання (таблиця 3), показало, що вплив держави (згідно кейнсіанської і неокейнсіанської теорії) потрібен для підтримання рівноваги і ґрунтується на основі виробничої функції, основними елементами моделі якої виступають праця та капітал (виробнича

Основні чинники економічного зростання

Чинник	Характеристика	Оцінка ефективності
Державне регулювання		
Державна політика у відповідних галузях	Фінансово-кредитна, податкова, інвестиційна політика тощо	Рівень соціальної нерівності, конкурентоспроможність
Інституціональна база	Правові інститути, інститути громадського суспільства	Індекс економічної свободи, рівень демократії тощо
Державні витрати	Державні інвестиції, бюджетне фінансування	Частка державних витрат
Суспільне виробництво		
Ресурси	Природні та трудові ресурси	Матеріаломіскість та продуктивність праці
Капітал	Основний капітал	Фондовіддача та фондоозброєність
Науково-технічний прогрес	Інновації	Відсоток застосування НДР
Сукупний попит	Сукупні витрати	Відсоткова ставка, рівень податкового навантаження

функція Кобба-Дугласа), а згодом і з урахуванням технологічного прогресу (модель Р. Солоу).

Кейнсіанська теорія ефективного попиту показує, що головну роль в стимулюванні економічного зростання має відігравати державне регулювання сукупного попиту, який в моделі Кейнса визначає загальний обсяг виробництва і пропозиції товарів і послуг в економіці [5].

Неокласичні теорії економічного зростання в принципі заперечують необхідність його державного стимулювання, виходячи з того, що завдяки гнучким цінам ринкова економіка повністю використовує всі виробничі ресурси для свого зростання без державного регулювання.

Найбільш відомим прикладом неокласичної теорії зростання є модель Роберта Солоу, що припускає екзогенний технічний прогрес, викликаний зовнішніми по відношенню до економіки факторами, які не залежать від державного стимулювання [6-7].

Сучасні неокласичні теорії зростання Поля Ромера і Роберта Лукаса переносять акцент на ендогенне економічне зростання, яке можна стимулювати завдяки державному регулюванню технологічного розвитку за допомогою фінансування науки і освіти [7-8].

Інша неоліберальна теорія – монетаризм – повністю заперечує необхідність державного стимулювання економічного зростання і рекомендує державі обмежитися практикою регулювання збільшення грошової маси відповідно до середнього темпу економічного зростання [6].

Ще одна неоліберальна теорія – «економічна теорія пропозиції» – заперечує розширення державного втручання і доводить, що економічне зростання можна стимулювати тільки шляхом зменшення податків. Цій меті служить знаменита крива Лаффера, яка показує, що за допомогою зниження ставки податків можна домогтися збільшення їх загального обсягу завдяки зростанню виробництва і доходу.

В Україні в останні роки склалася група економістів на чолі з В.М. Гейцем [1], яка пов'язує стимулювання економічного зростання в Україні з політикою нової індустріалізації, що передбачає пільгове довгострокове кредитування промислового розвитку, а також – тимчасовий протекціоністський захист національної промисловості від іноземної конкуренції.

Навпаки, ліберальні економісти вважають за необхідне для стимулювання економічного зростання в Україні не промисловою політикою, а зменшення державного втручання і скорочення податків на бізнес.

Таблиця 3

Основні макромоделі економічного зростання

Модель	Формула	Характеристика
Виробнича функція Кобба-Дугласа	$y = AK^{\alpha} L^{\beta}$	K – витрати капіталу; L – витрати трудових ресурсів;
Модель Р. Солоу	$Y = f(K, L \times E)$	E – витрати технологічного прогресу
Модель Дж. Хікса	$y_t = C_{a,t} + C_y y_{t-1} + I_{a,t} + \eta(y_{t-1} - y_{t-2})$	St – обсяг доходу, It – автономні інвестиції, η – коефіцієнт акселерації

Стимулювання економічного зростання направлено на збільшення обсягів економічних благ, що сприяє підвищення добробуту населення і зменшення бідності, проте досягти цього без цілеспрямованої і систематичної державної підтримки практично не можливо. На нашу думку, основними напрямками державної політики для досягнення економічного зростання можуть виступати заходи

децентралізації чи податкової реформи, а також сприяння державно-приватному партнерству.

Ефективність розвитку національної економіки зумовлюється вдосконаленням механізмів, які сприяють стимулюванню економічного зростання, що пов'язано із податковою політикою.

В основу податкової політики держави було закладено три базові концепції, спрямовані на перспективний розвиток національної податкової системи [2-4].

Перша концепція передбачала оподаткування обсягів реалізації продукції, робіт, послуг, оплачених покупцем, із застосуванням диференційованих ставок, з урахуванням сфери діяльності та специфіки її провадження. Друга концепція передбачала встановлення пільг для інвестиційної діяльності; ставка податку на додану вартість була знижена до 20%; склад податків зазнав чіткого розподілу на загальнодержавні і місцеві; оподаткування фізичних осіб передбачало визначення сукупного річного доходу об'єктом оподаткування. В основу третьої концепції була закладено значні пріоритети для вітчизняних виробників товарів та продукції.

До основних тенденцій, які її характеризують податкову систему, відносяться наступні.

1. *Лібералізація податкової системи.* Політика лібералізації податкової системи України спрямована на стимулювання економічного зростання.

2. *Диференційований підхід до оподаткування.* Проявляється через застосування особливого, пільгового підходу в оподаткуванні окремих платників, тих, розвиток яких держава намагається стимулювати найбільше. Виражається у справлянні єдиного податку з суб'єктів малого бізнесу, застосуванні нульової ставки при оподаткуванні прибутку окремих платників, надання податкової соціальної пільги при оподаткуванні доходів фізичних осіб, проведення податкової амністії для платників податку на прибуток та ПДВ.

3. *Переважає непрямі податки над прямими.* Податок на додану вартість протягом тривалого часу зберігає позицію основного бюджетотворюючого податку. На сучасному етапі розвитку національної економіки вкрай недоцільно оподатковувати доходи та прибутки. Переважання непрямого оподаткування в структурі податкової системи спрямоване на легалізацію доходів платників та скорочення масштабів тіньової економіки.

4. *Переважає ПДФО над податком на прибуток.* В умовах загострення кризових явищ юридичні особи декларують дуже низькі прибутки та навіть збитки, що не забезпечує бюджету належних сум надходжень. Податок на прибуток підприємств демонструє в таких умовах дуже низьку фіскальну ефективність.

5. *Переважає суб'єктивного фактора щодо впровадження в систему оподаткування майнових податків.* Податок на майно успішно справ-

ляється в усіх зарубіжних державах, в той час як Україна ввела його до складу податкової системи лише в 2011 році. Протягом перших трьох років дії Податкового кодексу України податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що входить до складу майнових податків, взагалі не справлявся з причини недостатності необхідної для розрахунку податку інформації.

6. *В основу національної податкової системи входять податки, які практикуються світовою спільнотою, а саме:* податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, мито, екологічний податок, рентна плата, податок на майно.

Сьогодні фіскальна спрямованість української податкової політики і далі залишається її основною проблемою. Регулятивні функції податків відсутні на задній план цілями фіскального наповнення бюджету, що в кінцевому результаті знецінює його доходи. В сучасних умовах загострення кризових явищ держава має можливість вплинути на поживлення економіки шляхом застосування системи регулятивних заходів [1; 4]. Залишається невирішеною низка проблем системного характеру, які заважають реалізувати ефективну стратегію податкової політики держави, а саме:

- провідну роль у здійсненні податкової політики держави продовжує відігравати фіскальна функція податків, залишаючи регулюючу функцію не реалізованою в повній мірі;
  - недостатність оподаткування природних ресурсів та його недосконалість;
  - невирішеними залишаються проблеми спрощеного оподаткування малого бізнесу, які створюють сприятливі умови для ухилення від оподаткування;
  - не створено передумови для виходу із тіні суб'єктів господарювання;
  - реорганізація середніх підприємств та створення на їх основі суб'єктів малого бізнесу з метою застосування спрощеної системи;
  - нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільше податкове навантаження покладено на законслухняних платників, позбавлених податкових пільг, та багато інших.
- Тому основними напрямками економічного стимулювання засобами податкового впливу є:
1. Вдосконалення оподаткування трансфертного ціноутворення.
  2. Вдосконалення митного оподаткування.
  3. Удосконалення системи податкових пільг по податку на прибуток підприємств.
  4. Мінімізація адміністративного впливу при оформленні податкових пільг.
  5. Легалізація тіньового сектора економіки.
  6. Вдосконалення ресурсного оподаткування.
  7. Підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу.

8. Активізація інвестиційних процесів в національній економіці.

9. Зменшення розміру витрат платників податків на обчислення та сплату податків, а також витрат держави на їх адміністрування.

10. Простота та зрозумілість норм податкового законодавства для суб'єктів господарювання.

11. Створення умов для сумлінного виконання вимог податкового законодавства платниками податків.

12. Адаптація вітчизняного податкового законодавства до законодавства Європейського союзу.

13. Запровадження інформаційно-аналітичної системи Державної фіскальної служби в національному масштабі.

14. Уніфікація та синхронізація подання звітності.

15. Поступове зниження рівня податкового навантаження на платників та його вирівнювання.

16. Легалізація ринку праці, посилення відповідальності роботодавців за неоформлення трудових відносин із працівниками.

Одним із пріоритетних напрямів проведення подальшої податкової політики на сьогодні має стати забезпечення нейтральності та справедливості оподаткування на засадах економічної ефективності, стабільності, прозорості та наближення її до міжнародних та європейських стандартів. Лише за таких умов буде створено підґрунтя для сталого розвитку суб'єктів господарювання та економічного зростання держави.

Висновки. Огляд та аналіз сучасних тенденцій оподаткування в національній економіці наголошує на необхідності подальшого вдосконалення податкової політики держави та на більш ефективне використання її регуляторного потенціалу, спрямованого на забезпечення економічного зростання. До визначальних завдань сучасної податкової політики слід віднести «досягнення рівномірних темпів еко-

номічного зростання, максимального рівня зайнятості населення країни, відчутне підвищення рівня суспільного добробуту, стимулювання інвестиційної та підприємницької діяльності тощо; і лише потім – наповнення бюджету держави коштами та досягнення його збалансованості, що більше стосується особливостей перерозподілу національного доходу країни» [15, с. 236]. Вдосконалення податкової системи в Україні вимагає не лише внесення суттєвих змін в податкове законодавство, а і прискорення процесів реформування в інших сферах життя суспільства.

Список літератури:

1. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку – Національна академія наук України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Віддруковано у ВПЦ «Експрес», 2009. 864 с.
2. Рускіна О.В. Фіскальне регулювання: міжнародний досвід та уроки для України. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2017. Том 2. Випуск 1. С. 116-123.
3. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави. Фінанси України. 2015. № 9. С. 45-60.
4. Дзівінська Ю.О., Ярема Б.П. Сучасний стан та перспективи оподаткування прибутку підприємств в Україні. «Молодий вчений». 2017. № 3(43). С. 645-649.
5. Харрод Р. Теория экономической динамики: Пер. с англ. В.Е. Маневича / Под ред. В.Г. Гребенникова. – М.: ЦЭМИ, 2008. – 210 с.
6. Хансен Э. Денежная теория и финансовая политика. М.: Дело, 2006. 312 с.
7. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986.
8. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. The Quarterly Journal of Economics. 1956. February Vol.70, No.1. P. 65-94.
9. Romer P.M. Increasing Returns and Long-Run Growth (Возрастающая отдача и экономический рост). The Journal of Political Economy, October, 1986. Pp.1002-1037.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.